

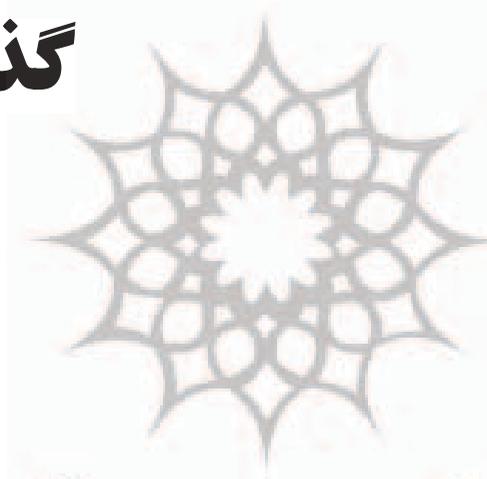

تاریخ

مسجد الاقصی

در

گذر تاریخ

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مینا رهبریان
کارشناس ارشد تاریخ

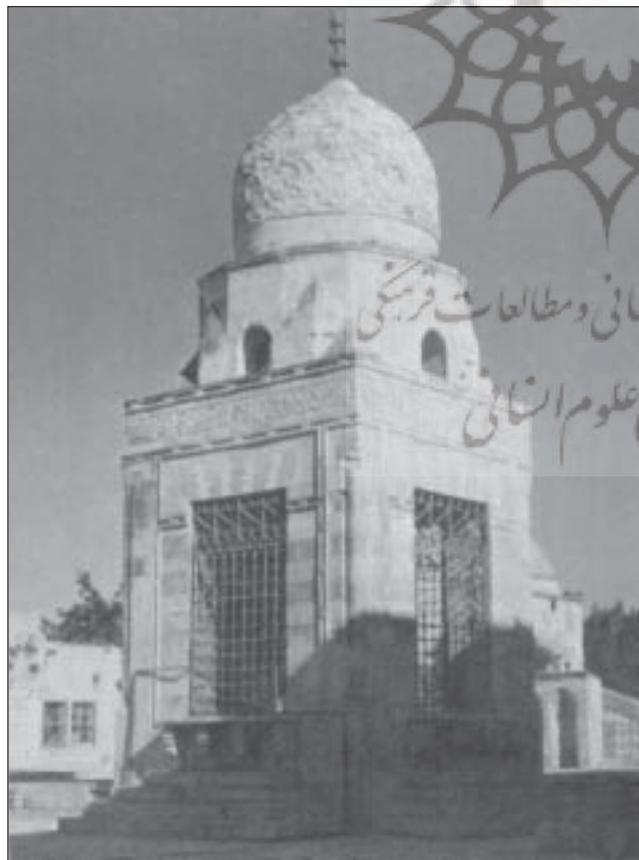
فلسطین ناحیه ای واقع در سرزمینهای عربی است، که از غرب به دریای مدیترانه و از طرف شمال به جمهوری لبنان و از جانب شرق به نهر اردن و جمهوری سوریه و از ناحیه جنوب به شبه جزیره سینا که قسمتی از مصر است، محدود می باشد. [زعتر، سرگذشت فلسطین، ۴۱]. بدین ترتیب سرزمین فلسطین به عنوان حد واسط بین کشورهای عربی در دو قاره آسیا و آفریقا، همواره مد نظر بوده است. ارتباطی که سرزمین فلسطین با دریای مدیترانه دارد، به اهمیت اقتصادی - ارتباطی منطقه افزوده است.

حدود ۲۵۰۰ سال پیش کنعانیون در منطقه فلسطین اسکان یافتند. اینان بعدها به دو گروه تقسیم شدند: عده ای به کار کشاورزی پرداختند و عده ای دیگر که با نام فینیقیون شناخته شده اند، با دریانوردی به تجارت می پرداختند. فلسطینها گروه دیگری

معابد و صلیبها امان و آزادی داد و بنا به تقاضای اهالی مقرر داشت که یک نفر یهودی حق نداشته باشد در بیت المقدس بماند و در مقابل، نصرانیهای قدس قبول نمودند که جزیه پردازند. ازعیترا، سرگذشت فلسطین، ۷۴]

در زمان خلفای بنی امیه، فلسطین تابع دمشق بود که یکی از آثار بنی امیه قبة الصخره است. این بنا به دستور عبدالملک مروان در ۶۹۱ م ساخته شد. عبدالملک علاوه بر تاسیس قبة الصخره به خاطر ملاحظات سیاسی سعی نمود، مردم شام را از رفتن به حج باز دارد و آنان را ترغیب به زیارت مسجد الاقصی نماید. [یعقوبی، تاریخ یعقوبی، ج ۲، ۲۰۴] لذا با تکیه بر حدیثی از پیامبر، جنبه الهی به صخره بیت المقدس داد و بر آن صخره قبة ای بنا نمود. در دیوارهای معرق کاری شده قبة الصخره «نقش و نگاره‌های عربی» به طرز زیبا و چشمگیر استفاده شده است. [اجیوسی، سلمی، میراث اسپانیای مسلمان، ۶۲] جرجی زیدان این شیوه معماری را «عربی - رومی» می نامد. [زیدان، تاریخ تمدن اسلام، ۹۵]

«فیلیپ حتی» در مورد بیت المقدس می نویسد: «گنبد مقدس ترین جای مسجد الاقصی است. کلمه مسجد الاقصی در منابع عرب به طور کلی به مجموعه بناها؛ یعنی گنبد و مقبره ها و تکیه ها یا زاویه ها و تاسیسات دیگری که خلیفگان پیاپی از دوران عبدالملک تا سلیمان قانونی، سلطان عثمانی، به پا کرده اند، اطلاق می شود. که مساحتی نزدیک به ۳۴ جریب ده هزار متری را می پوشاند. ولی مسجد الاقصی به معنی دقیقتر مسجدی است که عبدالملک نزدیک گنبد بنا کرده است. در بنای مسجد از مصالح کلیسای

پوشش گنبد سنگی سقاخانه با طرح اسلیمی، مسجد الاقصی

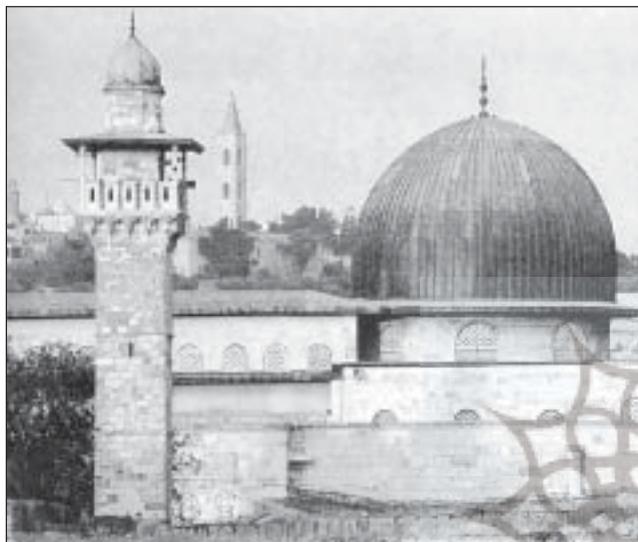

مسجد الصخره، قدس شریف

بودند که در حدود ۱۱۸۴ ق. م به جنوب غزه مهاجرت کردند. عبرانیان گروه دیگری بودند که تقریباً حدود ۱۸۰۵ ق. م با هجرت حضرت ابراهیم (ع) از عراق، به ارض کنعان آمدند. حضرت اسحاق (ع) در ارض کنعان به دنیا آمد؛ و فرزند او حضرت یعقوب نیز در همانجا متولد شد. اسرائیل نام دیگر حضرت یعقوب (ع) بود، لذا یهود را به جهت انتساب به حضرت یعقوب (ع) بنی اسرائیل می نامند. [زعیترا، سرگذشت فلسطین، ۵۶]

بیت المقدس از مکانهای قابل احترام برای ادیان چون یهودیت، مسیحیت و اسلام می باشد. هر یک از این ادیان بیت المقدس را مکانی روحانی - الهی به حساب می آورند. در مورد تاریخ بنای مسجد الاقصی آمده است که: «پس از وفات داوود، سلیمان به اتمام مسجد الاقصی که داوود پی افکنده بود، مشغول شد. و در اطراف آن دست به بنای شهری زد و هر یک از طوایف انس و جن را به کاری برگماشت. بنای شهر را از سنگ نهاد. و بر آن دوازده سور معین کرد، که بنای هر سوری در عهده یکی از اسباط دوازده گانه بود. برای مسجد الاقصی، فرمود تا از کوهها و دریاها سنگهای گرانبها بیرون آورند و سنگهای رنگین سفید و سبز و زرد به ترتیب روی هم نهادند. تا دیوارهای مسجد به پایان رسید و ستونهای آن را از سنگهای صاف شفاف ساختند و سقفها و دیوارها را به انواع زینتها مزین ساختند. پس از آنکه از بنا فراغت یافت، بنی اسرائیل را جمع کرد و جشن بزرگی ترتیب داد و گفت که این خانه ها را محض پرستشگاه خداوند یگانه ساخته است و نباید هرگز از علمای ربانی و روحانی خالی بماند». [بلخی، روضة الصفا، ج ۱، ۹۲] اما آبادانی بیت المقدس با حمله بخت النصر و روانه کردن یهودیان به بابل رو به افول نهاد. یهودیان با حمایت کوروش کبیر توانستند بر اماکن مقدس خود راه یابند و به بازسازی بیت المقدس پردازند. با قدرت نمایی رومیان، بیت المقدس به عنوان یکی از ولایات رومی شناخته شد. تا آنکه اسلام از شبه جزیره عربستان طلوع نمود. در زمان خلیفه دوم مردم شهر بیت المقدس پیشنهاد صلح را مبنی بر تسلیم کلید شهر به شخص خلیفه قبول نمودند. عمر در این صلحنامه به مردم بیت المقدس، در جان و مال و

سپس ممالیک بحری بر ایوبیان فائق آمدند. وجود ممالیک در سوریه و مصر، مغولان را از دست درازی به بیت المقدس دور نگه داشت. با درخشش ستاره عثمانیان، سلطان سلیم عثمانی با طومان بای، سلطان مملوک مصر، برخورد نمود. سوریه و مصر همچنین بیت المقدس ضمیمه قلمرو عثمانیان شد. در دوران عثمانیان یکی از شخصیتهای سیاسی که توانست قدرت را در سوریه و بویژه در مصر به دست گیرد، محمدعلی پاشا بود. پسر او ابراهیم پاشا، ۱۰ سال در فلسطین حکومت کرد. در نهایت فلسطین نیز مانند دیگر مناطق عثمانی - بویژه در دوران اضمحلال عثمانی به نوعی بی نظمی و تزلزل دچار بود.

مسجدالاقصی که توسط صهیونیستها به آتش کشیده شد.

اواخر قرن نوزدهم تعصبات قومی در قسمت عربی دولت عثمانی اوج گرفت. اعلان مشروطه در سال ۱۹۰۸ م. از طرف دولت عثمانی که حاوی آزادیابی برای جمعیتها بود، نشاط تازه ای به این روح عربی بخشید. ازعتر، سرگذشت فلسطین، ۹۵ ایجاد نهضتهای عربی روحیه استقلال خواهی را در ملت های عربی شعله ور نمود.

جنگ جهانی اول سرآغازی نو برای کشورهای عربی بود، زیرا شرایط قیام و انقلاب عربها علیه حکومت عثمانی فراهم شده بود. لذا در اکتبر ۱۹۱۷ م. نیروهای انگلستان در مصر به فرماندهی آلن بی به فلسطین حمله بردند و در ۹ دسامبر همان سال بیت المقدس به تصرف آنان درآمد. در سپتامبر ۱۹۱۸ م. دومین حمله به فلسطین انجام گرفت که ارتش ترک را سریعاً مضمحل ساخت. [درینیک، خاورمیانه در قرن بیستم، ۶۰] اما نتایج همکاری بین اعراب و متفقین علیه حکومت عثمانی، چندان به نفع اعراب تمام نشد. چه، دولتین بریتانیا و فرانسه سرزمینهای عربی را که از عثمانی جدا شده بود، بین خود تقسیم نمودند. کنترل فلسطین تحت سلطه یک اداره بین المللی درآمد. همچنین در «سال ۱۹۲۲ م. بریتانیای شورا عالی مسلمانان را به منظور کنترل عواید وقف و انتصاب کارگزاران مسلمان تأسیس کردند و حاج محمدامین حسینی را به سمت سرپرستی شورا و مفتی بیت المقدس تعیین کردند. [لایلدوس، تاریخ جوامع اسلامی قرن نوزدهم و بیستم، ج ۲،

مریم که ژوستینان ساخته بود، استفاده کردند. منصور خلیفه عباسی به سال ۱۵۵ ه. ق ۷۷۱ م مسجدالاقصی را که از زلزله درهم ریخته بود، از نو بنا کرد. سپس صلیبیان در بنا تغییراتی دادند. به سال ۵۸۳ ه. ق صلاح الدین مسجد را به قلمرو اسلام بازآورد. قدیم ترین وصف این مسجد نیز - همچون گنبد صخره - همانست که ابن فقیه و مقدسی کرده اند. [حتی، تاریخ عرب، ۳۳۹]

بیت المقدس مدتها در دست مسلمانان بود. تا آنکه جنگهای صلیبی موجی عظیم از اروپاییان را به سوی سرزمینهای اسلامی کشاند. اروپاییان بیشتر سرزمینهای مورد تصرف خود را برای مدت دو قرن حفظ نمودند. بیت المقدس در سال ۴۹۲ ه. ق بعد از یک ماه و نیم محاصره، به تصرف جنگجویان صلیبی درآمد. «صلیبیون زیاده از هفتاد هزار از مردم آنجا را منهدم و ویران کردند و یهودیان را در کنیسه هایشان جمع نمودند و کنیسه را بر ایشان بسوزانیدند. جمعی فرار کردند و به بغداد رفتند. چنان تظلم کردند که دیده های مردم برایشان بگریست. .». [قمی، التمه المتسی در تاریخ خلفا، ۲۶۹۲]

بسیاری از بلاد شامات مدتها در دستان صلیبیون بود. تا آنکه از خاندان ایوبیان، صلاح الدین ایوبی در حدود ۵۸۳ ه. ق بیت المقدس را از دست آنان خارج نمود. ابن اثیر در این مورد می گوید: «هنگام تسلیم شهر غیر از زنان و کودکان ۶۰ هزار مرد سواره و پیاده وجود داشت. ورود مسلمانان به بیت المقدس با این وضع صلحجویانه و پیراسته از ارتکاب معصیت و خونریزی صفحه ای نورانی بود که بر تاریخ اسلام افزون شد و با آنچه صلیبیهای فرنگ هنگام ورود به بیت المقدس در سال ۱۰۹۹ م. از خونریزی و گناه و قتل عام مرتکب شدند، تناقض کامل داشت.» [ابن اثیر، الکامل، ج ۷، ۱۰۹]

شبستان مسجد صخره

۱۴۳] با مشروعیت بخشیدن سازمان ملل به قیمومیت فلسطین تحت کنترل بریتانیا و با توجه به اعلامیه بالفور و تشکیل «وطن ملی»، هجرت گسترده یهودیان به فلسطین آغاز گردید. بالفور، وزیر خارجه وقت انگلستان، در ۱۹۱۷ م. طی نامه ای به لرد روچلید تشکیل وطن ملی یهود را مژده داد که این نامه به اعلامیه بالفور شهرت یافت.

یهودیان کم کم در فلسطین یک نیروی خودمختار به وجود آوردند و حتی یک ارتش سری به نام «هاگانا» تشکیل دادند. وظیفه این ارتش ترور مخالفان و مبارزه با توده های عرب بود. با شروع جنگ جهانی دوم مسئله فلسطین تحت الشعاع مسائل جنگ قرار گرفت. با اتمام جنگ و با توجه به قصد دولت بریتانیا مبنی بر واگذاری اداره فلسطین به سازمان ملل، مجمع عمومی سازمان ملل متحد با صدور قطعنامه ای فلسطین را سه قسمت کرد: ۴۳ درصد آن را در اختیار عربها قرار داد و ۵۶ درصد آن را در اختیار یهودیان قرار داد. اداره بیت المقدس (یک در صد باقی مانده) نیز بین المللی اعلام شد. اما پس از آن صهیونیستها توسط دیوید بن گوریون تشکیل دولت یهود را اعلام کردند. هر چند ملت های مسلمان هر کدام مخالفت خود را عرضه کردند، اما دولتهای آمریکا و شوروی دولت اسرائیل را به رسمیت شناختند. از آن به بعد گروه های مخالف دولت یهود با تشکیل کنگره ها و انجمنهای مقاومت، در برابر صهیونیستها قرار گرفتند. از جمله این انجمنها می توان: کنگره اسلامی، کمیته های ملی، کمیته عالی عرب، کنگره زنان عرب و شورای عالی فلسطین را نام برد.

نا آرامیهای جدید در سرزمینهای اشغالی از ماه مه ۱۹۸۷ م شدت یافت. جنبش فلسطینی که از غزه آغاز شده بود. سریعاً به بیت المقدس و بقیه سرزمینهای اشغالی کرانه باختری کشیده شد. شهروندان عرب فلسطینی در سرزمینهای اشغالی و عربهای داخل خاک اسرائیل به وحدت و توافقی دست یافتند، که قبلاً هرگز نظیر آن را مشاهده نکرده بودند. [میر طاهر، انتفاضه مسجد الاقصی، ۲۱-۱۴] انتفاضه مردم فلسطین از سال ۱۹۸۷ م وارد مراحل تازه ای شده است، که به انحاء مختلف با عکس العمل شدید رژیم صهیونیستی مواجه شد. مذاکراتی نیز که برای پایان دادن به انتفاضه مردم فلسطین و برقراری صلح در منطقه انجام گرفته، از جمله مذاکرات کمپ دیوید دوم و اجلاس شرم الشیخ و اجلاس سران عرب، هیچ کدام به نتیجه قطعی نرسیده است. مقاومت مردم فلسطین همچنان در برابر دولت یهود تنها وسیله مبارزه علیه

صهیونیستها به حساب می آید، زیرا مسئله بیت المقدس رسیدن به یک توافق اصولی را امکان پذیر نمی کند.

دیدار آریل شارون رهبر حزب تندرو لیکود از مسجد الاقصی و تاکید بر حاکمیت اسرائیلیها بر منطقه جبل هیکل - مجموعه ابنیه واقع بر روی تپه مقدس که اکنون شامل مسجد الاقصی، مسجد قبة الصخره و چند بنای دیگر می شود [میر طاهر، انتفاضه مسجد الاقصی، ۳۷]، انتفاضه دوم مسجد الاقصی را منجر شد.

امید است، مبارزان فلسطینی با مقاومت و وحدت خود غاصبان صهیونیست را از مسجد الاقصی بیرون کنند و به اهداف مقدس و حقوق مسلم خود دست یابند.

منابع:

۱. اجیوسی، سلمی، میراث اسپانیای مسلمان، ترجمه گروه ترجمه زبانهای اروپایی بنیاد پژوهشهای اسلامی، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، چاپ اول، ۱۳۸۰
۲. بلخی، محمدبن خاوند شاه، روضة الصفاه، تصحیح دکتر عباس زریاب، انتشارات علمی، چاپ دوم، تهران، ۱۳۷۵
۳. حتی، فیلیپ، تاریخ عرب، ترجمه ابوالقاسم پاینده، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، چاپ دوم، ۱۳۸۰
۴. درینیک، ژان پیر، خاورمیانه در قرن بیستم، ترجمه فرنگیس اردلان، انتشارات جلاویدان، چاپ اول، ۱۳۶۸
۵. زیدان، جرجی، تاریخ تمدن اسلام، ترجمه علی جواهر کلام، انتشارات امیر کبیر، چاپ نهم، تهران، ۱۳۷۹
۶. زعیترا، اکرم، سرگذشت فلسطین، ترجمه علی اکبر هاشمی رفسنجانی، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، چاپ دوم، قم، ۱۳۷۰
۷. قمی، عباس، تمه المتنبی در تاریخ خلفا، انتشارات دلیل ما، چاپ اول، قم، ۱۳۸۱
۸. لاپیلوس، ایرام، تاریخ جوامع اسلامی از آغاز تا قرن هیجدهم، ترجمه محمود رمضان زاده، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، چاپ اول، ۱۳۷۶
۹. همو، تاریخ جوامع اسلامی از آغاز تا قرن هیجدهم، ترجمه محسن مدیر شانه چی، چاپ اول، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۷۶
۱۰. میر طاهر، سید رضا، انتفاضه مسجد الاقصی، چاپ اول، انتشارات سازمان عقیدتی سیاسی ناجا، تهران، ۱۳۷۹
۱۱. یعقوبی. احمد، تاریخ یعقوبی، ترجمه محمد ابراهیم آیتی، انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ دوم، تهران، ۱۳۷۸